

Nem is füzetek ezek, hanem „leporellók”, kottás kinyitható képeskönyvek. Egyben-egyben mindössze 10—12 dal van, gazdagon illusztrálva az illető község lerajzolt vagy lefényképezett népművészeti alkotásaival, szöttesekkel, fafaragásokkal, hímzésekkel. A marosvásárhelyi pedagógiai és művészeti középiskola diákjai egy-egy füzetke anyagát egynapos kirándulásaikon gyűjtötték össze. Maguk jegyezték le, rajzolták és fényképezték. Tanáraikon — Verestói Ilonán, Rozsnyay Enikőn, Nagy Gézőn — kívül minden füzetnél bábáskodott Bandi Dezső iparművész, akinek életművé izmosodó munkája az erdélyi magyar népi iparművészet megmentése és gondozása, valamint Szabó Csaba zeneszerző, a korszerű zenei oktatás és a zenei anyanyelv ügyének tevékeny munkása. Hozzátartozik e füzetecskék történetéhez az is, hogy a gyűjtés és a megjelenés időpontja közt minden esetben csupán két-három hónap telt el.

Beszélhetünk arról, hogy napjainkban világszerte megélenkült a folklór iránt az érdeklődés. A mi tíz daloskönyvünk kiadási helyei között nagy földrajzi távolságok vannak, de szándékuk és hangjuk mégis egybecseng. A jó dalosfüzetek a zenei anyanyelv ébrentartásának támaszai, az anyanyelvi kultúra szeretetének tettekkel bizonyított erős példái. Még mindig vannak learatatlan vidékek, még nem halt el az apáról fiúra maradó ének. Aki a szívével keres, talál ma is.

Végül is merre röpül a páva? Minél több daloskönyvet a kezekbe, minél több a marosvásárhelyi diákokéhoz hasonló lelkesítő példát és áldozatkész népművelői munkát a népdalkultúra támaszául, akkor biztosan a magasba repül.

VIRÁGÉNEKEK ÉS BALLADÁK

A romániai magyar könyvkiadás múlt évi változatos terméséből két kötet első látásra, külső szépségével is kiemelkedik. Tartalmukban is van hasonlóság: mindkettő a közösségi költészetből nyújt át gazdag gyűjteményt az olvasónak, mindkettő nehezen, vagy most első alkalommal hozzáférhető olvasnivalót tesz közzé.

Időrendben az első, a *Haja, haja virágom* című virágének-gyűjtemény Szabó T. Attila gondozásában. A kolozsvári egyetem nyelvészprofesszora, az erdélyi múlt egyik legjobb élő ismerője, ezzel a kötettel visszatért egykori kedves témájához, a kéziratos énekköltészethez. Célja szerint „hiteles tájékoztatást nyújt a magyar névtelenek virágének-költészetének nemcsak korai, XV—XVII. századi életéről, hanem későbbi, korunkig követhető utóéletéről is”. Négyszázötven esztendő esik a legkorábbi magyar virágének-böredék, a Soproni virágének és az 1950-es években a moldvai csángók közt lejegyzett népdalok közé. A bevezető tanulmány segítséget ad az olvasónak, hogy megismerkedjék a virágének életrajzával. Elmondja, hogy egyaránt dörögtek ellene a protestáns Bornemissza Péter és a katolikus Pázmány kardinalis, de a tiltások dacára több száz éven át igen népszerű műfaj maradt. Ismeretlen szerzők írták, kéziratos könyvekben öröklődött ránk a régi magyar századok udvarló és mulattató költészete. És még egy helyen, a népdalban, melyhez már virágzásakor erős szálak fűtétek. A népi lírában a XX. században is megtalálható a virágének-hagyomány. Szabó T. Attila szerkesztői és válogató elgondolása éppen ezen a kapcsolaton alapul. A majdnem kétszáz éneket tizenkét ciklusra osztotta oly módon, hogy a szövegeket egy-egy érzelmi motívum köré csoportosította: vágyakozás, vallomás, bánat és társaik. Minden ciklust tartalmi vagy formai rokonságot mutató népdallal zárt. A táncos kedvű nótázás is hangot kapott a kötetben, de a válogatás tudatosan a szelídebb szerelmes énekeket részesítette előnyben. Sétára indulhatunk a névtelenek pompázó virágoskertjében. Megcsodálhatjuk

a „gyöngye violákat”, a „hervadhatatlan rózsákat”, a „gyönyörű fehér lilomokat”, más „ékes természetű hamvas virágszálakat”. Meghallgathatjuk a rigócskák és fülemülécskék énekét. Tanúi lehetünk a régvolt szerelmek széptevéseinek, civódásainak, esküvéseinek, búcsúzkodásainak. Szabó T. Attila elsősorban nyomtatott gyűjteményekből állította össze a kötet anyagát, kéziratból a szövegeknek csupán csak egytizede való. A könyvet Gy. Szabó Béla rendkívüli finom fametszetei illusztrálják. A tizenkét ciklushoz tizenkét kifejező fametszet társul. A verseket apró, fába vésett virágocskák zárják. A Haja, haja virágom a művész és a válogató munkája nyomán vált a legszebb magyar virágénekek-gyűjteménnyé.

A másik kötet nem kevésbé szép könyv. Kallós Zoltán népköltési gyűjteményét adja közre, címe: *Balladák könyve*.

Kriza János „Vadrózsáinak” megjelenése óta Erdélyből várjuk újabb és újabb népballadák fölbukkanását. A magyar népköltési gyűjtés jeles alakja alig tucatnyi balladát jelentetett meg, sok utóda túlszárnyalta; gyűjteményének jelentősége mégis óriási volt. Teljesen ismeretlen és klasszikus tökéletességű darabok láttak benne napvilágot. Hamarosan elmélet is született, mely a földrajzi környezet zordságából eredeztette a székelyföldi balladák különös komorságát. Az olvasónak, irodalomtörténésznek s folkloristának nem kellett csalódnia, mert kisebb-nagyobb szünetekkel ismételtelen lejegyeztek Erdélyben új vadrózsaszépségű darabokat. Bár időközben napfényre kerültek alföldi, dunántúli és felföldi balladák is, és bebizonyosodott, hogy mindenütt, ahol magyarok élnek, élt a magyar balladaköltészet is, de Erdély maradt a magyar népballadák klasszikus földje. Ha a Dunántúlnak néhány évtizeddel előbb Kriza Jánosa akad, most talán onnan is ismernénk kötetnyi régies balladát, mint ahogy Kálmány Lajosnak köszönhetjük a Délalföld kallódó balladakincsének megmentését. Kriza és követői időben gyűjtöttek. Sajnos, a hasonló lelkes munka legtöbb vidéken elmaradt. Ma kevés olyan magyar ballada van, amelynek csupán Erdélyből ismerjük változatait, azoknak viszont közelebbi vagy távolabbi európai rokonairól tudunk. A folklórtudomány már régen túllépett azon, hogy a magas hegyek közt lakók szótlanságával magyarozza a székely népballadák sűrített tragikumát, páratlan tömörségét. Bizonyára egyszer arra is választ ad majd, hogy miért éppen Erdélyben és Moldvában virult legtovább a magyar népköltészet.

A virágzás legfrissebb bizonyítéka a *Balladák könyve*. Kallós Zoltáné a gyűjtés érdeme. Ő azonban szerényen a háttérben marad. Dallamait *Jagamas János*, neves kolozsvári zenefolklorista, az egész kötetet pedig *Szabó T. Attila* gondozta. Szabó T. Attila írta a jegyzeteket és a bevezető tanulmányt, amely azonban nem a ballada műfaji sajátosságairól vagy a magyar balladaköltészet európai helyéről értekezik, mint azt az antológiák bevezetői szükségszerűen teszik, hanem a kötet újdonságához illő témát választ, a romániai magyar balladagyűjtés történetéről szól. E tanulmány olvastán tetszik ki igazán Kallós gyűjtésének fontossága és értéke: Néhány kisebb, nehezen hozzáférhető közléstől eltekintve a 259 ballada és a 8 balladai meseváltozat ebben a kötetben jelent meg először, ez a máig legtöbb kéziratot balladaszöveget közreadó magyar gyűjtemény. (A sorban utána következő kiadványban — Kálmány Lajos: *Alföldi népballadák*. Sajtó alá rendezte Ortutay Gyula. Bp. 1954. — 152 szöveg szerepel.) Nagy erénye Kallós munkájának a 162 dallamközlés, mely kettővel több a mai Románia területén összesen lejegyzett és kiadott magyar balladadallamnál. De nemcsak a számok minősítik a gyűjteményt. A tudománytörténeti áttekintésből kiderül, hogy a korábbi gyűjtők elsősorban a székelyek között, majd Moldvában kutattak. Moldvából származó ballada e kötetbe is bőven került, de ott sorakozik mellette a régies népi kultúrában véle vetekedő erdélyi Mezőség, a pompás viseletéről híres Kalotaszeg és a különös természeti szépségű Gyimesvölgy anyaga is. Ily módon hatalmas fehér foltok tűntek el Erdély magyar balladatérképéről. Igaz, a helyi balladákat nem számítva, új típus mindössze egy akadt. Talán a balladatípusok terén nincs már fölfedeznivaló, de a szövegek a magyar népballada minden rétegét gazdagon képviselik. Ott pompáznak

köztük a klasszikus darabok, melyekre legtöbbet figyel a kutatás: „Kőműves Kelemen”, „Kádár Kata”, „Júlia szép leány”, „Molnár Anna”, „Fehér László” és társai, a vígballadák, a románcok és a balladás dalok, a szomorú betyárballadák, a szerencsétlenségeket és gyilkosságokat megéneklő úgynevezett új stílusú balladák, s végül a meseváltozatok. A variánsok sokasága lehetővé teszi, hogy egy-egy balladatípus életét, a népköltészet alakulásának rejtelmes útjait maga az olvasó is tanulmányozhassa. A tudományos kutatás pedig hatalmasat léphet előre mind az alkotáslélektani, mind az összehasonlító vizsgálatokban.

Joggal írhatták alcímnek, hogy a kötet „élő” népballadákat tartalmaz, hiszen bármily hihetetlenül is hangzik sokak számára, az első lejegyzés 1953-ból, az utolsó és az anyag zöme 1969–70-ből való. Szabó T. Attila tanulmánya majdnem negyven oldalon tárgyalja azt a 130 esztendő, amely a derék moldvai pap, Petrás Incze János munkálkodásával kezdődött, Kriza János, Vikár Béla, Seprődi János, Bartók Béla, Kodály Zoltán és mások tevékenységével folytatódott. Egészen a ma élő romániai magyar folkloristák munkásságáig tart a sor, melynek végére most — méltón folytatva a hagyományt — Kallós Zoltán is jelentős munkával fölíratkozott.

Szabó T. Attila seregszemléje a mai Románia területét veszi földrajzi alapul. A tudománytörténeti vonulat, amelyet fölvezol, lényeges pontjain majdnem azonos a magyar népballadagyűjtés általános történetével. A balladakutatás történetét és eredményeit csak szükség szerint, esetenként érinti. Sok új ismeretet nyújt át az olvasónak. A témával foglalkozóknak pedig iránytűjük lesz a jövőben. Óriási adathalmazt sűrít egybe filológus gondossággal. Kár, hogy a nagyszalontai gyűjtések mellett Kálmány Lajos szomszédos Arad és Temes megyei gyűjtéseit nem vette számba.

De nemcsak a kötet gyűjtőjét és gondozóit illeti a méltatás. Igaz köszönet jár az éneklő és versmondó kétszáz fős seregnek, asszonyoknak, lányoknak, legényeknek, embereknek, akiknek a nevét a függelék rendben felsorolja, mert vették a fáradságot és a türelmet, elmondták vagy elénekeltek balladáikat Kallós Zoltánnak, hogy sok-sok, tőlük messze élő olvasó megismerje és gyönyörködjék bennük.

A Balladák könyve is szép könyv, akár a virágének-gyűjtemény. Vászonzfedélre négy magyarkapusi asszony egyenként varrta a kalotaszegi írásos mintát. A kiadó gondosságát dicséri, hogy a függelékben román, orosz, német és angol nyelvű összefoglaló is található. A jegyzetekből nem egy helyen kitetszik, hogy ez a páratlanul gazdag gyűjtemény csupán töredéke a ma is élő romániai magyar népballadának. Megvan a reménységünk, hogy a Szabó T. Attila tanulmányából megismert balladagyűjtési törekvések folytatódnak és a jövőben — Kriza János szavaival élve — újabb szép „kápóna virágokat” olvashatunk.

(A Haja, haja virágom első kiadása a bukaresti Irodalmi Kiadónál jelent meg 1969-ben. A második kiadása a bukaresti Kritérium Kiadónál 1970-ben. Ugyanitt jelent meg 1970-ben a Balladák könyve is.)

KÓSA LÁSZLÓ

